

АЛЛАҢ ТАҒАЛАМЕН БАЙЛАНЫСТА БОЛУ.

Аллаһпенен байланыста болудың мағынасы:

Аллаһ Тағаламен байланыста болу дегеніміз, Оны әр бір жағдайда , әр жерде , әр уақытта , байлық пен кедейлікте , қайғы мен қуанышта , таршылық пен кеңшілікте де естен шығармай зікір ету.

Аллаһпен әрдайым байланыста болған пенделерді Хазреті Әлі (Аллаһ одан разы болсын) былай -деп сипаттаған :

-Олар фазилет иелері . Сөйлегендері туралық , киінгендері қарапайымдылық , жүрістері кішіпейілділік болғандар . Олар көздерін Аллаһ харам еткен нәрселерге қараудан тияып , ал құлақтарын өздеріне пайда беретін ғылымға қойғандар . Өздерінің жасаған амалдарының аздығына разы болмайтындар , ал арттырғандарын көпсінбейтіндер . Олар өздерін кінәләп , және Аллаһ алдында барша амалдарын шынайы қорқынышпен орындайтындар . Сен олардан мынандай белгілерді көресің ; олар дінде қуатты болады , мінез - құлықтары жұмсақ , тұрақты болады , имандары кіршіксіз айқын , білімге құштар , сыпайылықта артықша , байлықта әрі жомарт , әрі ысырапсыз , ғибадат - құлшылықтарында ықыласты болады . Олар кедейшіліктерін жасырады , қиындыққа сабыр етеді . Тек халал нәрселерді талап қылады. Тура жолға шақыруда белсенді келеді . Салихалы амалдарының қабыл болмай қалуынан қорқынышта жүреді . Олардың кешкі қамы шүкір ету , таңертеңгі қамы зікір қылу . Олар білімдерін әдеппен , сөздерін амалмен толықтырғандар . Үміт еткендері жақын , қателіктері аз . Жүректерінде Раббысына - деген қорқыныш ұялаған , өздері дайым тақуалықта болған , ашу - ызасын ұстай білетін , шаһуаттарының қалауын өлтірген жандар . Олардан тек жақсылық күтіліп , жамандық олардан бой көрсетпейді . Өздеріне зұлымдық қылғандарға кешірімді , таршылық қылып бермегенге беретін , білімсіздікпен байланысты бұзғандарға да қарым - қатынасын үзбей жүретін , ұятсыздықтан алыс , сөздері жұмсақ , ешкімге зияны жоқ , ізгілікке әркез әзір , жақсылықтары алдында , жамандықтары артында болғандар . Өмірдегі кездесетін сілкіністерде тұрақтылық көрсететін , жан қиналатын жағдайларда сабырлық танытатын , кеңшіліктерге шүкірлік ете білетін көңілдері тоқ жандар . Ал адамдар олардан тек рахат көреді .

Бұдан көріп тұрғанымыздай, бұл Аллаһпен болған байланыс өмірдің барлық тұсын қамтиды . Және ол нәрсе Әнғам сүресінің 162 - аятыменен дәлелденген .

"Расында менің намазым және одан өзге барлық ғибадат - құлшылықтарым , өмірім мен өлімім бүкіл әлемдердің Раббысы болған Аллаһқа ғана тән - деп , айт ! "

Аллаһ Тағаламен болатын байланыстың күшті немесе әлсіз болуы жүректегі иманның қадіріне қарай болады . Ол жайында Имам Ибн Таймия (Аллаһ оны рахметіне алсын) былай деп айтқан :

Егер әрбір адамның мойнына міндет болған салихалы амалдар кеми бастаса , онда ол нәрсе жүректегі иманның кеми бастағанының дәлелі . Сондықтан көзге көрінер салихалы амалдар жоқ бола тұрып , жүректегі парыз болған иманның кәмілдігін сөз ету , ақылға сиымсыз . Бәлки , иманның кәмілдігі амалдың кәмілдігін ләзім етеді , имандағы кемістік амалдың кемістігін ләзім еткені сияқты .

Және бір сөзінде ол кісі :

- Егер жүректе Аллаһқа - деген нақты сенім мен махаббат шынайы түрде орнықса , онда тілге сол сенім мен махаббатқа тиісті болған жасырын – жария сөздермен әрекеттену зәру болады . Және адам бойында көрініс тапқан сөздер мен істер сол жүректе орныққан нәрсенің әсерінен болады . Олардың әрқайсысы бір - біріне әсерде болады (яғни жүректегі иман сыртқы амалдарға , ол сыртқы амалдар жүректегі иманға әсер етеді) . Бірақ жүрек – негізгі тамыр іспетті , ал дене соның қосымша бұтақтарына ұқсас . Бұтақтар тамырға сүйенеді , ал тамыр солармен қуаттанады " - деген .

Әрбір құл өзінің Аллаһ үшін қылған мінәжәтінен ләззат тауып , Раббысына жақындауы үшін жоғарыдағы мәселелерге көңіл бөлуі қажет . Және ол нәрселерге пенде Аллаһтан болған тауап пен жәрдем арқасында жетеді .

Аллаһпен байланыста болудың ережелері

Әһлі сунна уал жамағаттың¹ жолынан алыстап кетпеу үшін бұл ережелерден бекем ұстану қажет .

Бірінші ереже : **Ықылас** .

Қайсы бір амал ықылассыз орындалса ауадағы тозаңдай шашырап, иесіне ешбір пайда бермейді .

Шейхул - ислам Ибн Таймия былай - деген :

- Ықыласқа келер болсақ – ол исламның ақиқаты . Өйткені ислам - дегеніміз , өзгеге емес , бір ғана Аллаһқа бой ұсыну . Құранда осыған қатысты мына аят келеді : **«Аллаһ өзара шығыса алмаған ортақтардың меншігінде болған құл мен бір ғана кісінің меншігінде болған құлды мысалға келтірді . Ол екі құлдың мысал-жағдайлары тең бе ?»**² (Зумар : 29)

Ендеше , кім Аллаһқа бойұсынбаса тәкәппарлық қылғаны , ал кім Аллаһқа және сонымен қатар өзге бір нәрсеге бойұсынса - Раббысына серік қосқаны . Серік қосу да , тәкәппарлықта ислам үшін теріс ұғымдар .

Ықылас турасында айтылған сөздер :

Ықылас - тағат- ғибадаттардағы ниет арқылы Аллаһқа жақын болуды ғана мақсат ету .

Ықылас - барша ынта - назарды Аллаһқа дауамды түрде бұруменен адамдардың өзіне - деген көзқарастарын ұмыту .

Ықыластың ақиқаты - жүректі , оның тазалығын кетіретін қоспалардан арылту , Расында қоспа заттар өзгенің тазалығын кетіруі мүмкін . Сондықтан әрбір зат қоспадан арылса ықыласты³ (таза) болған болады . Осы сөзге байланысты Құранда мынандай аят бар : **«Біз сендерге малдардың қарындарындағы нажасат пен қанның арасынан шығатын , ішетіндерге сүйкімді тап - таза сүтті ішкіземіз »** (Нахл : 66)

Фузаил Ибн Ғияз былай - деген : "Адамдарға бола амалды тәрк ету – рия (мақтангершілік) . Ал енді олар үшін амал жасау – ширк . Ал ықылас – осы екеуінен - де таза болу".

Ықылас – істеген амалына Аллаһтан өзге куәләрді талап етпеу.

Құран Кәрімде де ықыласқа дәлел болатын аяттар көп , мысалы :

«Олар Аллаһқа шынайы ықылас және дінге толық берілген халде ғибадат жасауға , намаз оқуға , зекет беруге ғана әмір етілген » (Байина : 5).

« . . . Бірақ тәубе еткендер , өздерін түзегендер , Аллаһқа шынайы беріліп , діндерін Аллаһ үшін ықыласпен қылғандар , міне солар иман келтіргендермен бірге » (Ниса : 145) .

---

1. Әһлі сунна уал - жамағат – Аллаһтың елшісінің көрсеткен жолынан бекем ұстанушы қауым .

2. Бұл аят бір Аллаһқа серік қоспай ғибадат етуші құл мен Оған өзге нәрсені серік етуші құлдардың жағдайын білдіру үшін түскен . Яғни , егер бір құл өзара ерегiсiп шығыса алмай жүрген бірнеше адамдардың меншігінде болса , және олар келісімге келмей бірі құлға "мына істі атқар деп" - деп , бұйырса , ал екіншісі : " жоқ , оны емес бұны істе "-деп тұрып алса , үшіншісі мүлдем басқа нәрсені бұйырса , онда ол бейшара құлдың жағдайы не болады ? Қайсысының көңілінен шығып , басын бәлекеттен арашалай алады ? Ал бір ғана адамның меншігінде болған құлдың басы ондай нәрселермен ауырмайды . Ол өзінің атқаратын ісін нақты біліп , егесінің көңілінен шығып жүреді . Ондай болса ол екеуінің мысалы тең емес . Бір Аллаһқа ғибадат етуші мен Оған серік қосушы құлдардың да мысалы осындай . Серік қосушы да Аллаһтың , не өзге сиынғанының да ризашылығына жетпей , үлкен зиянға ұшырайды .

3. Араб тілінде "ықылас" сөзі таза - деген мағынаны да береді .

«Кімде – кім Раббысына жолығуды үміт етсе , салихалы амалдар жасасын және Раббысы үшін болған ғибадатында Оған ешкімді ортақ етпесін !» Яғни амалдарын жалғыз ғана Аллаһ үшін ықыласпен орындасын. (Каһф : 110)

«Аллаһ - Тағала сендердің қайсыларың амал қылуда жақсырақ екенін сынау үшін өлім мен өмірді жаратты » (Мүлк : 2) .

Жоғарыдағы Мүлк сүресінің екінші аятындағы " амал қылуда жақсырақ " - деген сөзге Фузайл : " Амалдың жақсырағы – ең ықыласты және ең дұрыс болғаны "- деп , түсіндірме берген . Сонда қасында отырғандар одан :

- Ей Әбу - Әли ! . Амалдың ең ықыластысы және ең дұрысы қандай болады ? - деп сұрады .

Сонда ол кісі : " Егер амал шынайы ықыласпен жасалынып бірақ , дұрыс болмаса қабыл етілмейді . Керісінше дұрыс болып , бірақ ықыласты жасалынса және қабыл емес . Амал ықыласты және дұрыс болғанда ғана қабыл етіледі . Амалдың дұрыс болуы - дегеніміз сүннетке сай келгені , ал ықыласты болғаны – Жалғыз ғана Аллаһтың разылығы үшін орындалғаны " - деп айтты да , сол сөзіне дәлел ретінде жоғарыда келген “ Каһф ” сүресінің 110 – шы аятын оқыды .

Сол үшін , ей мұсылман бауырым ! Жақсылап біліп ал! Адам баласы жасайтын әрбір амалы үшін , кішісі болсын , үлкені болсын екі сұраққа жауап беруі тиіс . Яғни , не үшін жасап жатырмын ? Қалай жасап жатырмын ? Бірінші сұрақ амалдың жасалу себебі мен онда көрсетілген мақсатты айшықтайды . Ол амал кездейсоқ жәй әрекет пе ? Жоқ , әлде құлшылық хақын орындауға , Аллаһтың сүйіспеншілігіне бөленіп, Оған жақын болуға және Оған апарар жолды талап етуге бағытталған амал ма ? .

Ал , екінші сұрақ амалдың қалай жасалғанын көрсетеді . Яғни ол жасалынған амал пайғамбарымыз Мухаммедтің (Ол кісіге Аллаһтың сәлемі мен игілігі болсын) үмбетіне әмір қылған істерінен бе немесе Аллаһтың Өзінің елшісінің тілінде орнатқан шарифатының бұйрықтарынан ба ? Жоқ , әлде одан өзге нәрсе ме ?

Бірінші сұрақтың тура жауабы , амалдағы ықыласты Аллаһтың разылығы үшін ғана арнау . Екінші сұрақтың тура жауабы , пайғамбарымыз Мухаммедтің(Ол кісіге Аллаһтың сәлемі мен игілігі болсын) сүннетіне нақты ілесу .

Нәпсі жасаған амалы үшін мақтауды , көрініп қалуды , сол іс үшін сыйлық алуды сүйетін болғандықтан ықылас оған өте ауыр келеді . Сондықтан Сәһл Әт - Тустари (Аллаһ оны рахметіне бөлесін):" Нәпсіге ең қатты тиетін нәрсе не ?" деген сұраққа, "нәпсіге ең қатты тиетін нәрсе – ықылас . Себебі ықыласпен жасалған амалда нәпсінің ешбір үлесі жоқ " - деген .

Ықылас туралы әңгімені оның жүрекке тигізетін көптеген пайдаларынан бірісін ескере отырып бітіргіміз келеді . Шын мәнінде ықылас жүректі түзейтін нәрселердің бірі . Кімде - кім жүрегіне ықыласты орнықтырса , қианат , кесапат , арсыздық және көреалмастық - деген аурулардан оны айықтырады . Осы сөзге дәлел болатын Имам Ахмадтың өзінің “ Муснад ” атты кітәбінде Нуғман Ибн Баширден (Аллаһ одан разы болсын) риуаят еткен мынандай "сахих" хадисі бар .

" Мұсылман адамның жүрегі үш нәрседе көреалмастық жасамайды . Амалды Аллаһ разылығы үшін ықыласпен орындауда , мұсылман басшыларына насихат жасауда , мұсылман жамағатын ләзім тұтуда . Расында дұға - тілек мұсылмандардың баршасын қамтып , баурап тұрады " .

Екінші ереже : Амалдың сүннетке сәйкес келуі .

Бұл ереже кез - келген амалдың қабыл болуы үшін ләзім тұтатын шарт . Осыған байланысты Муслимнен риуаят етілген сахих хадис бар . Ол хадисте :

" Кімде – кім Біз (Аллаһпен оның елшісі) әмір етпеген бір амалды жасаса , ол амал одан қабыл болмайды " - делінген .

Ибн Әл - Қайим өзінің “нуния ” өлеңінде :

Нақ бағынып , шын сүйіп ғибадат ет Құдайға,
Шайтан , Нәпсі жетектеп түсірмесін ылайға .
Ықылас пен жақсылық болсын сенің тамырың ,

Адаспайсың ұстасаң Құран , сүннет әмірін .
Ғибадатты арнама Құдайыңнан өзгеге ,
Жаратқанның хақ жолын бидағаттан¹ іздеме .
Ширк пенен бидағат қыл бұрау боп мойныға ,
Ертең сүйреп кетпесін жаһаннамның қойнына - деген .

Осы өлең жолдарын шарыхтаушы кісі былай - деп , түсіндірме береді:

“ Ғибадаттың негізгі Пайғамбарымыздан (Ол кісіге Аллаһтың сәлемі мен игілігі болсын) келген шарихат бұйрықтарына қайтады . Расында Аллаһ Тағала үшін жасалатын ғибадат - құлшылық Оның Өзінің орнатқан шарихатымен ғана болады . Яғни Аллаһқа құлшылық адамның өз ойына келген , немесе нәпсісі мен Шайтан малғұн әдемі көрсетіп қойған амалдармен , бидағатшылар мен кейбір сопылық ағымында адасқандардың өздеріне және сонынан ерушілеріне жасап алған шарихаттан бөгде зікрлерімен , немесе ерекше киімдер мен арнайы тамақтар арқылы , тағы одан бөлек кез - келген Ол әмір етпеген істермен жасалмайды .

Кейбір сәләф² ғалымдары былай - дейді :

" Бес нәрсе бар . Сол нәрселермен амал толық болады . Олар : Аллаһты тану , хақиқатты білу , амалында Аллаһқа ықыласты болу , сүннетке сәйкес амал жасау , тек халал нәрселерден ішіп - жеу . Егер осы нәрселердің біреуі жоғалса істеген амалдан сауап жоқ . Ол - дегеніміз , егер Аллаһты танып хақиқатты білмесе оған амалдан пайда жоқ . Және Аллаһты танып , хақиқатты біліп , бірақ амал ықыласты орындалса – пайдасыз . Сол сияқты Аллаһты танып , хақты біліп амалда ықыласты болып , бірақ оны сүннетке сәйкес жасамаса және пайдасыз . Тіпті жоғарыда келгеннің бәрі орындалып , бірақ ішіп - жегені халал болмаса – амал пайдасыз . ("Жамиғұл-ғұлум",87).

Осы айтылған сөздерін негізгі түйіні жоғарыда келген **"Кімде -кім Біз (Аллаһпен Оның елшісі) әмір етпеген бір амалды жасаса , ол амал одан қабыл болмайды "** - деген хадис . Бұл хадис ислам қағидасының негізгі өзегі және бүкіл көзге көрінер сыртқы амалдардың таразысы . Ал**"Расында барлық амалдар ниетке қарай (сауап –жазасын) алады"** деген хадис ішкі амалдардың таразысы.Бірінші хадис амалдарды сүннетке сәйкес атқаруды , ал, екінші хадис оны ықыласпен атқаруды әмір етеді.

Аз да болса сүннетке сәйкес орындалған амал , көп болып сүннеттен алыс болған амалдардан жақсы . Осы сөзді Имам Әл– Ләлиқайидің Убай ибн Кағбтан келтірген мына хабары қуаттай түседі . Ол кісі : "Аллаһтың көрсеткен жолы мен бекіткен шарихатында ортақандылықпен амал жасау Оның жолы мен шарихатынан ұстанбай жасалған ыждаһатты көп амалдан жақсырақ . Қарандар ! Егер сендер амалдарыңды пайғамбарлардың (Оларға Аллаһтың сәлемі болсын) қалдырған жолы және бекіткен сүннетіне лайықты түрде , барша ыждаһатпен немесе ортақандылықпен орындайтын болсаңдар , онда сол амалдарың қандай дәрежеде болар еді ? " - деген .

Және Абдуллаһ Ибн Масғуд (Аллаһ одан разы болсын) былай деген :

" Сүннеттегі ортақандылық бидағаттағы ыждаһаттан жақсы" .

Өзінің сөзінде Имам Аз-Зуһри былай - деген: " Сүннеттен бекем ұстану – құтылудың жолы " .

Хасан Басри : " Сөз амалсыз дұрыс емес , сөз де , амал да ниетсіз дұрыс емес , ал осы үшеуі сүннетке негізделмесе және дұрыс емес " – деген .

Сағид ибн Жубейрден жеткен хабарда : " Аллаһ амалсыз сөзді , сөзсіз амалды қабыл етпейді . Және сөзді , амалды , ниетті сүннетке сәйкес болмайынша қабыл етпейді" – делінген (Имам Әл-Ләлиқәйдін , " Әһлі сунна уал -жамағат сенімі негіздерінің шархы"- атты кітәбінен) .

---

1. Бидағат – Құран мен сүннетте келмеген , адамдардың өз қалауларымен түзіп алған құлшылық түрлері .

2. Сәләф ғалымдары - деп , ілгері өткен ғалымдарды айтады .

Үшінші ереже : Амалдың үзілместен дауамды болуына көмектесетін ортақандылық .

Белгілі хадистанушы Имам Әл-Бухари өзінің мәшһур " Сахих хадистер " кітәбінде осы тақырыпқа " Амалдағы ортақандылық " - деген атаумен арнайы бөлім жазған . Сол кітапта Айша анамыздан (Аллаһ одан разы болсын) жеткен хадисте мына хабар бар ; Айша анамыз (Аллаһ одан разы болсын) : " Пайғамбарға (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) ең сүйікті амал қайсы ? " - деп сұралғанда , ол кісі : " Дайым үзілмей орындалатыны " - деген . Және: " Намазға қашан тұратын еді" - деген сұраққа , " Әтештің дауысын естіген уақытта " - деп айтқан .

Әбу Хурайрадан келген хадисте пайғамбарымыз: " Ешбірінді істеген амалдарың құтқармайды " - деген . Сонда қасындағылар: " Сізді де ме , ей , Аллаһтың елшісі !? " - дегенде : " Иә , мені де , егер Аллаһ мені өз рахметіне алмаса . Сондықтан амалдарыңды ақиқи дәрежесінде , шарифат талабына жақындатып орындандар , таңда , кешке , түнде ғибадат жасандар . Және амалдарыңда ортақанды болындар . Сонымен мақсаттарыңа жетесіндер " - деп айтқан .

Ибн Мажәһ , Абу Иағла , Ибн Хиббан - дардың келтірген бір хадисінде , ол хадисті Әл - Бусайра "хасан" (жақсы) хадистердің қатарына қосқан , Жабир (Аллаһ одан разы болсын) былай - деп , айтқан ;

" Пайғамбарымыз (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) бірде жартас үстінде намаз оқып жатқан бір кісінің қасынан өтеді . Кейін Мекке шетіне барып , онда біраз уақыт болып қайта оралса , әлгі кісінің әлі сол қалпында намаз оқып жатқанын көреді . Сонда Пайғамбар (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) адамдарды топтап , өз қолдарын біріктіріп ұстап тұрып , үш мәрте :

" Ей , адамдар ! Сендерге амалдарыңда ортақанды болу ләзім " - деді . Одан кейін : " Аллаһ сендердің амалдарыңды қабылдауды тоқтатпайды , тек өздерің одан жалығу мен шаршауға түспесендер " - деп айтты .

Және бір хадисте : " Расында бұл дін өте бекем , Сондықтан оған жұмсақтықпен бойлаңдар . Шамаларыңнан тысқары нәрсеге ұмтылып , ғибадатты өздеріне жағымсыз етіп алмандар . Шынында жүрісті тездетем - деп , көлігін қинаған адам мақсат жеріне жетпейді , көлігінен де ажырайды " - делінген .

Имам Аш - Шатиби өзінің " Иғтисам " атты кітәбінде , жоғарыдағы хадиске қатысты болған мына сөзін келтірген :

- Адам да сол сияқты . Оның өмірі – жол , барар мәресі - өлім , мінген көлігі – нәпсісі . Сондықтан арқалаған жүгіменен бірге сол жолдан аман - есен өтіп , мақсатына жетуі үшін , адамға өз нәпсісін тек қамшылай бермей , оған жұмсақтық пен аяушылық көрсетуі де қажет .

Негізінде келтірілген хадис шектен шығып , ғибадатты нәпсіге ауыр да , жағымсыз көрсетуден қайтарады . Ал шарифат тиым еткен нәрселер жақсы істердің қатарына қосылмайды .

Имам Ат - Табари Яхия ибн Сайидадан мына сөзді жеткізген . Ол кісі :

" Ілгеріде " жас кезінде барынша амал жаса , және амалыңды сүйген хәлінде тиісті уақыттарда тоқтата тұр (яғни, оны өзіңе қиындатып, кейін жақтырмай тастап қойма). Аз да болса әрдайым үзілместен орындалатын амал, көп болып кейін тоқтап қалатын амалдан жақсы"- деп айтылатын еді" - деген.

Хасан Басри:

- Бұл дін қияметке дейін жалғасатын дін. Расында сабырлық көрсетпеген адам ол дінді тастап қояды. Шынында ақиқат ауыр, ал адам әлсіз. Сондықтан " әр адам шамасы келетін амалдардан ұстасын, себебі ол ажалының қашан жететінін білмейді " - делінетін. Егер пенде өз нәпсісіне қатаң болып, оған шамасы келмейтін нәрселеді жүктесе, бір күні соның бәрін тастап қояды. Тіпті өзіне парыз болған амалдарды да қалдырып қоюы мүмкін. Ал егер өз нәпсісіне жеңілдік жасап оған шамасы келетін амалдарды ғана артса, онда бұл нәрсе оның көрегенділігі.

Сонымен қатар өзінің нәпсісін оны тағат-ғибадаттардан махрұм ететін дұшпанынан құтқарған болады. " Жүрістің жаманы – шаршататыны "- деген сөз рас - ақ "-деген.

Пайғамбарымыз (ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) : **" Өздеріңе шамаларына қарай сүйіп орындайтын амалдарды жүктендер"**– деген. Осы хадис жайында белгілі муфассир-ғалым Эт-Табари: "Өзіңді үзбей орындайтын амалға дайында және сол амалдың жалғасты болуы үшін өзіңе оны сүйікті ет. Бұл жердегі хикмет, амалды дайым хәлде орындайтын адам әрдайым тағат-ғибадатын тоқтатпайды. Аллаһтан сол амалына сауап үміт етіп, оны жиі атқарып тұрады. Аз да болса амалын әрдайым атқарушы адам, көп амал жасап, ақырында жалығып тастап қойған адаммен тең емес. Мойнына артықша амалдарды жүктеп алып, кейін оларды тастап қойған адам, сол амалына қарсы шыққан мен тең. Шариғатта Құранды жаттап, кейін ұмытып тастап қойғандар азаппен ескертілген. Сол сияқты амалдарды тастап қоюшы да жазғыруларға лайықты болады.

Төртінші ереже : Ғибадаттарда тепе-теңдікті ұстау.

Бұл ережедегі мақсат, ғибадаттың бір түріне басым көңіл бұрып, оның екінші түріне немқұрайдылық жасамау. Немесе ақырет істеріне көбірек беріліп, дүние істерін тәрк етіп қоймау. Кейбір сопылық жолын ұстағандардың ақырет - деп, дүние істерін мүлдем тастап қоятындары немесе - кейбір адамдардың нәпіл ғибадаттарды парыз ғибадаттардан артықша қойып, түндерін ұйқысыз сол ғибадаттарға арнап, кейін шаршап парыз болған ғибадат - таң намазына ұйықтап қалатыны тәрізді. Және бар уақытын бала - шағасы мен дүние істеріне жұмсап, парыз амалдардан бейғам болғандардың мысалы да осындай.

Ғибадаттарда тепе - теңдікті ұстауға негіз болатын аяттар :

«Қолыңды мойныңа байлаулы қойма және оны мүлдем ашып та жіберме», (яғни түк бермес сараң да болма, сонымен қатар қолыңдағының бәрін беріп қойып, қарап қалма). (Әл-Исра:29)

« Аллаһтың бойұсынған құлдары егер напақа берсе ысырапшылық та, сарандық та жасамай, сол екеуінің арасын ұстана білген қауым ». (Әл-Фурқан:67).

Осы тақырыпта белгілі хадис танушы Әл-Бухари мен Эт-Тирмизилердің Әбу Жухайфадан (Аллаһ одан разы болсын) риуаят етілген Пайғамбарымыздың (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) мына хадисын жеткізген:

"Пайғамбарымыз (ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) сахабалары Салман мен Абу Дарданы бір - біріне бауыр етеді. Бірде Салман Абу Дарданың үйіне зиаратқа келгенде оның әйелі Умму Дарданы жүдеу халінде көріп, " Саған не болған ? Жүдеп кеткен көрінесің ғой " - деп, сұрайды. Сонда ол кісі жауабында : "Сенің бауырың Абу Дарда бұл уақытша дүниеден ешнәрсені қажет етпейді " - деген. Кейін Абу Дарда келіп бауыры Салманға тамақ ұсынып : " Алып отыр мен ораза тұтқан едім " - дейді. Сонда Саламан :

- Сен жемегенше мен де бұл тамақты ауыз тимеймін, - дейді. Ол сөзден соң Абу Дарда бауырымен қосылып тамақ жейді. Түн орнаған сәтте Абу Дарда Раббысы үшін артықша нәпіл намаз оқу үшін орнынан тұрады. Салман оған : "Ұйықта" дейді. Жатады. Кейін біраз уақыттан соң қайта тұрып ғибадатына кіріспекші болғанда, тағы да "Ұйықта " - дейді. Жатады. Тан намазының уақыты жақындай бастаған сәтте Салман оған : " Ал енді тұр "- дейді. Сөйтіп, екеуі де, таһажжуд намазына тұрады. Одан соң Салман оған :

- Расында сенде нәпсіңнің хақысы бар, Раббыңның хақысы бар, қонағыңның хақысы бар, және шынында әйеліңнің хақысы бар. Әрқайсысына өзінің хақысын бер "- дейді. Ол екеуі Пайғамбардың (ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) алдына келген уақыттарында осы жайында хабарлайды. Сонда Пайғамбар(ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) : "Салман тура айтқан екен "- деді.

Абдуллаһ Ибн Масғуд (Аллаһ одан разы болсын) "Сіз неге нәпіл оразаларды аз тұтасыз?" - деп сұралған. Ол кісі : " Ол нәрсе (яғни, нәпіл оразалар) мені Құран оқуымнан әурелеп қояды. Ал Құран оқу менің сүйікті ісім "- деген.

Сол сияқты Имам Мәлікке: " Түнді түгелімен ғибадатпен өткізу туралы не дейсіз?" - дегенде, ол кісі ондай істі жақтырмайтынын білдірген. Және сөзінде : " Ол адам таң намазына шаршап тұрады. Аллаһтың елшісінде көптеген көркем үлгілер бар. Ісінде сол кісіге ұқсауға тырыссын " - деген, кейін: " Сол ғибадаты таң намазына зарарын тигізбесе оқасы жоқ " - деп айтты.

Сөзді түйіндей келгенде, Әһлі сунна уал жамағат жолын ұстанушылар әрбір істе тепе - теңдікті ұстаған орта қауым. Олар Аллаһтың сипаттарына байланысты ұстанымда Әһлі-Тағтил¹ мен Әһлі-Тамсил² ағымдары сияқты оңға-солға ауытқымағандар. Аллаһтың істеріне байланысты нанымда Жабария³ мен Қадария⁴ қауымдарындай шектен шығып немесе түсіп кетпей орта жолды ұстағандар. Шариғатта келген уәде мен ескертулер үкімінде Уағидия⁵ мен Муржия⁶ топтарына ұқсап асыра сілтемей, тепе - теңдікте болғандар. Олар тек дін істерінде ғана емес, дүние істерінде де орта жолды ұстағандар.

Аллаһтың діні – шектен шыққандар мен ол дінге немқұрайдылық жасағандарда болмайды. Аллаһтың діні – орта жолды, ақиқаттан ауытқымаған, әр істе тепе - теңдікті ұстай білгендерде болады.

Имам Аш-Шатиби : " Шариғат адамға жүктейтін міндеттеріне қарай екі тараптың ең асыл ортасын алып жатқан жол. Ол жол адамнан тепе - теңдік пен ортақандылықты талап ете отырып, өз ішіне пендені машақатқа немесе немқұрайдылық пен жалқаулыққа түсірмейтін істерді қамтиды " – деген. ("Ал- Муафақат" , 2\163 – 168).

Аллаһпен байланыста болудың маңызды жайлары.

Бірінші : Жүрекке тиісі болған істер.

1 – Құдіретті Аллаһтан қорқу. Аллаһ жанатты жүрегінде Раббысынан қорқыныш ұялатқандарға уәде еткен.

«Раббысының алдында тұратын күннен қорыққан пенде үшін екі жаннат беріледі»(Рахан:46).

Раббысының алдында тұратын күннен қорыққан адам, Оны есіне алса істеп жатқан күнәсін тастайды. Ал күнәға бет ала бастаған болса райынан қайтады. Жүректегі Аллаһтан болған қауіп адамды дүние зейнеттерінің арбауынан қорғап тұрады. Уаһб ибн Мунаббих : "Аллаһтан қорқумен тең келетін бір - де бір ғибадат жоқ " - деген. Абу Сулайман Дарани:"Дүние мен ақыреттегі жақсылықтардың бәрі Аллаһтан қорқуда. Аллаһтан қорқудан бос болған жүрек өлген жүрек " - деп қорытқан. Және Фудайл (Аллаһ рахметіне бөлесін) : " Дені сау адамның Раббысынан қауып етуі үміт етуінен абзалырақ, ал ауру адамның үміт етуі басымырақ болуы қажет " - деп айтқан. Абдуллаһ Ибн Мубарак : "Раббысынан дайым қорқушы мен Аллаһ жолында соғысқан екі кісі жайында сұралғанда : " Мен үшін Құдайдан қорқушырақ болғаны сүйіктірек " - деп, жауап берген.

Ибраһим Әт-Тейми сөзі : "Раббысының азабына душар болудан уайымдамайтын адамға тозаққа кіріптар болудан қорқу керек. Себебі Аллаһ жаннаттықтардың мына сөзді айтатының хабарлаған :

« Бізден уайым - қайғыны кетірген Аллаһқа барша мақтаулар болсын » (Фатыр : 34).

Және жүрегінде Аллаһтан қорқу сезімі ұялағандардың тозақ иелерінен болудан қорқулары керек, өйткені Аллаһ жаннаттықтар тұралы :

« Біз ілгеріде дүниеде жүргенімізде өзіміз үшін де, жанұямыз үшін де Аллаһтан қорқатын едік. Сондықтан Аллаһ бізге игілік етті де, "Самум "[атты дозақ] азабынан сақтады » - деп хабарлаған. (Тур : 26 – 27) .Абдуллаһ Ибн Омар (Аллаһ одан разы болсын) намазда Құран аяттары оқығанда, әсіресе, Фурқан сүресінің **« Олар тозақтың тар бір жайына тасталғанда, сол жерде өздеріне жоқ болуды тілейді »** - деген аяттарынан өткенде

---

1. Әһлі -Тағтил аль – Жаһмия : Аллаһтың есім - сипаттарын жоққа шығарушы қауым.

2. Әһлі - Тамсиль : Аллаһтың өзіне тәң сипаттарын адамдардың сипатына ұқсатқан қауым.

3. Әһлі - Жабрия : Адамға берілген ықтияр - ерікті толығымен жоққа шығарушы қауым.

4. Әһлі - Қадария : Аллаһтың бекіткен тағдырына қарсы шығушылар.

5. Әһлі - Уағидия : Адам күнәсі үшін тозақта мәңгі қалады деушілер.

6. Әһлі - Муржия : Адам иман келтірсе істеген күнәләрі оған зарар етпейді деушілер

қорқыныштан үйілеп, қатты қиналып уайымдар еді. Егер қасынан оны танымайтын біреу өтсе, оны есі кеткен адам - деп есептер еді.

Имам Ахмад өзінің "Зухд " атты кітәбінде Абдрахман Ибн Иазид Ибн Жабирден мына оқиғаны келтіреді. Ол кісі Иазид Ибн Мурсидке :

- Неге мен әрдайым көзіңнің жасаурап жүргенін көремін?- дейді. Оған : " ол жайында неге сұрайсың " - дегенде, "Мүмкін Аллаһ маған сол нәрседен пайдалы ғибрат нәсіп етер " - дейді. Сонда ол кісі :

- Ей, бауырым! Аллаһ, егер мен Оның әмірімен жүрмей күнәһкер болсам тозаққа қамайтынымен ескертеді. Аллаһқа ант етейін, егер мені тек қана ыстық моншада қамайтынымен ескерткен болса еді, сонда да үрейден көз жасымды тия алмас едім " - депті.

Бірде мәшһүр ғалым Суфян тыңдаушыларға тозақты естететін бір хадисты оқиды. Ол жерде қолында парағын ұстап Али Ибн Фузаил - де болған. Ол осы хадисті естігенде қолындағы парағы жерге түсіп, есінен танып құлап түседі. Сонда Суфян: " Сен де осы жерде ме едің ?"- депті.

Дегенмен, жоғарыда айтылған нәрселерге қарай пендеге тек қорқыныш -үреймен құлшылық жасау дұрыс емес. Сонымен қатар Раббысының рахметінен де үмітін үзбеуі керек. Өйткені, Аллаһтың назары пендесінің жүрегіне үміт ұялаған сәтте түсіп,оны сол іске лайықты етіп қояр.

Абу Ғалибтың айтқан оқиғасы :

- Мен Шам қаласында Әбу Амама Әл - Баһилимен (Аллаһ одан разы болсын) араласып тұратын едім. Бірде оның көршілерінен болған, қатты ауырып жатқан жігітке кірдім. Оның қасында әкесінің бауыры отыр екен. Және ол кісі ауыру жігітке, " Мен сені жақсылыққа бұйырып, жамандықтан қайтарған жоқпа едім ей, Аллаһтың дұшпаны ?" - деп, тіл қатады. Оған жігіт “ Ей, әкемнің бауыры! Егер Аллаһ менің ақыреттегі ісімді өзімнің анама тапсырып қойса, онда анам менімен не істер еді " – деп, сұрақ қояды. Оған ағасы: " Анаң сені жаннатқа кіргізер еді " - дейді. Сонда жігіт : "Аллаһ менің анамнан да мейірімді " – дейді де, жан тапсырады. Кейін ол жігіттің әлгі ағасымен бірге оның қабырын қазуға бардым. Қазылып біткен уақытта оның ағасы қабірден жан ұшырып айқайлап шықты. " Саған не болды?"- дегенімде: " Қабірі кеңейіп, іші нұрға толып кетті "- деді.

Ілім егелері : " Кім Аллаһқа тек үмітпен ғана ғибадат жасаса – ол муржи ¹, кім тек қорқынышпен ғана ғибадат жасаса – ол харури ², кім тек махаббатпен ғана ғибадат етсе – ол зындық ³, ал кім үмітпен, қоркумен және махаббатпен ғибадат етсе, онда ол Аллаһты бір деп таныған нағыз иманды жан "- дейді.

Әрбір мұсылманға Раббысына қорқу, үміт ету және махаббатпен құлшылық ету қажет. Осы үшеуінің бірі орынында табылмаса иманның кәмілдігі жоғалады.

2 – Аллақа болған махаббат.

Аллаһқа болған махаббат - дегеніміз, жүректі Оған, Оның елшісі мен шарифатына деген сүйіспеншілікпен толтыру. Сонымен қатар Аллаһтың сүйген нәрселерің өз нәпсі қалауының, шайтанның сүйген нәрселерінен артық қою.

Ибн Ражаб өзінің " Иғтисамул мала - ил - ағла " кітәбінде және Ибн Әл - Қайим өзінің " Мадарижул - саликин " кітәбінде : "Аллаһқа деген махаббат екі түрлі дәрежеде болады " - деген.

Бірінші дәреже : Парыз болған махаббат.

Бұл махаббат құлға Раббысы Аллаһтың сүйген нәрселерін сүйіп, Оның ұнатпаған нәрселерін жек көруді парыз етеді. Расында шынайы махаббат сүйгенімен келісімде болып, оның жақсы көргенін ұнатып, жек көргенін жақтырмауды талап етеді. Егер сүйуші өзінің сүйгенінің ұнатқан істерін атқармайтын болса махаббат толық болып есептелмейді.

-
1. Муржи: Амалды иманнан бөлек деп есептеп, күнәләр иманға әсер етпейді деушілер.
  2. Харури : Адам күнәсі үшін дозақта мәңгі қалады деушілер.
  3. Зындық : Діннен алыс адам.

" Сүйдім " - дейсің Аллаһты тиылмастан күнәдан,
Бұлай жалған сөйлер ме Раббысына сірә адам?
Шын болса егер махаббат жүрегінде орнаған,
Жасар едің амалды Сүйгеніңе ұнаған.

Егер адам Раббысы үшін болған ғибадаттарында кемшіліктер жасап және күнәларға бейім болса, бұл нәрсе оның Аллаһқа - деген сүйіспеншілігінің кемістігін көрсетеді. Оған тез арада тәубе жасап, Аллаһтың мойнына міндет еткен амалдарды атқаруға жетектейтін махаббатын кәміл етуге, харам болған істерді тәрк етуге асығуы керек. Жоғарыда келтірілген мәселелер Пайғамбарымыздың (ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) мына хадисіне келіп шығады : " Знакор ойнас үстінде мүмін болып тұрып ойнас жасамайды, арақ ішкенде мүмін болып арақ ішпейді, әрі ұры ұрлық үстінде мүмін болып тұрып ұрлық істемейді"- яғни,иманы толық болып ондай күнәлі істерді жасамайды. (Бухари,Муслим риуаят еткен).

Екінші дәреже : Бұл Аллаһқа жақын болғандардың махаббаты. Бұл махаббатпен жүрегін толтырған адам Аллаһтың оған парыз еткен амалдарының үстіне өз еркіменен нәпіл ғибадаттарды да қосып атқара бастайды. Сонымен қатар Аллаһ харам еткен күнәләр тұрмақ істелуі ұнамсыз болған мәкрүһтерден де бойын аулақ ұстайды. Бұл махаббат дәрежесіне жеткен адамдар өз тағдырларына әрдайым риза болады, тіпті оның өмірі жан ауыртатын қайғы - қасіретке тола боса да. Әмір ибн Абду Қайс : " Мені тағдырдағы әрбір сынақ риза етті және маған әрбір кездескен қайғы - қасіреттер жеңіл көрінді, себебі мен Раббым Аллаһты шынайы түрде сүйдім. Сол махаббатыммен біргелікте қай күйде таң атырып, қай күйде кеш батырғанымға мән бермедім "-деген. Сол сияқты әділ халифалардан болған Омар Ибн Абдулазиздің салихалы бір ұлы қайтыс болғанда:

"Расында мен Аллаһты барша заттан артық сүйемін. Және Аллаһтың махаббатына қарама - қайшы болған, кез - келген нәрселерге туындайтын махаббаттан:"Мені мені сақтай гөр !" - деп Оған сиынамын "- деген.

Аллаһқа – деген махаббатты туындататын себептер.

Белгілі ғалым Ибн Әл-Қайим олардың кейбірін өзінің " Мадарижул - саликин " атты кітәбінде келтірген. Олар :

1 – Құран аяттарына зер салып оқу. Ол аяттағы мағына мен мұратты түсінуге тырысу.

2 – Аллаһқа оның парыз еткен амалдарынан кейін, қосымша нәпіл ғибадаттармен жақындау. Себебі ол нәрсе пендені Сүйген Раббысының сүйіктісіне айналдырады.

3 – Барлық жағдайда Аллаһты тілімен де, жүрегімен де, істеген амалдарымен де зікір ету. Зікірі қаншалықты көп болса, махаббаты соншалықты қуаттана түседі.

4 – Қиындықтарға қарамастан Аллаһтың сүйген заттарын өзінің нәпсісі сүйген заттарынан артық қою.

5 – Аллаһтың есім - сипаттарын білуге талпыну, мағыналарын тану. Егер адам Аллаһты тани түссе сөзсіз оны жақсы көретін болады.

6 – Аллаһтың құлдарына жасаған игілік пен жақсылықтарына, оларға берген есебі жоқ , нығметтеріне назар салу. Бұл нәрселер адамды Аллаһты сүйуге шақырады.

7 – Бұл себептердің ішіндегі ең ғажабы - жүректің Аллаһқа толық берілуі. Бұл нәрсені түсіндіруге сөз де, сипатта жеткіліксіз.

8 – Аллаһтың құлдарының тілектеріне жауап беріп, олардың кешірім сұрауларын қабыл ету үшін, Өзіне лайық сипатыменен Жерге жақын аспан қабатына түскен уақытында, ¹ Оған құлдық әдеппенен ғибадат жасау ниетінде оңашалану. Жүрекке шынайы ықыласты орнатып Құран аяттарын оқу. Және оңашалануды истиғфар (кешірім өтіну) мен, тәубе жасауменен аяқтау.

---

1. Бұл уақыт түннің соңғы үшінші бөлігінде – делінген хадис деректерінде.

9 – Аллаһты шынайы сүйген ізгілермен бірге отыру. Жемістің піскені мен тәттісін тергендей, олардың сөздерінің жақсысын теру. Өзі мен өзгеге дүние - ақыретте тек пайда келтіретін сөздерді сөйлеу.

10 – Жүрек пен Аллаһтың ортасына түсіп, кедергі болатын барлық нәрселерден алыстау.

Осы жоғарыда айтылып өткен нәрселерге жету үшін адамға рухының сол істерге дайындығы қажет. Сонымен қатар көрегендік пен тұнық ой иесі болуы керек.

Аллаһтың құлына – деген махаббатын қалай тануға болады.

Ол махаббаттың өзіне тән бірнеше белгілері бар. Олардың қысқаша түрде төменде келтіреміз :

1 – Құлын дүниеге берілуінен қорғап тұрады.

Әбу Сағид Әл -Худридің (Аллаһ одан разы болсын) жеткізген сахих хадисінде ¹ Пайғамбарымыз (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) былай деп айтқан : **"Расында Аллаһ өзінің иман келтірген құлын фәни дүниеден тиып, қорғап тұрады, сендердің ауыру кісілеріңнің денсаулығына зарарын тигізе - ме деп, қауіптеніп, оны тағам мен сусыннан тигандарың сияқты "**

2 – Құлын көркем түрде басқарып тұрады. Оны хақ жолға бастап, тура істерге жетектейді. Ақылын нұрландырып, тілін өзінің зікірменен, дене мүшелерін өзі сүйген амалдармен шұғылдандырып қояды. Соның арқасында бұл пенде Аллаһқа жақындататын әрбір нәрседен ұстанып, Оның ашуына душар ететін барлық нәрседен алыс болады. Аллаһ оның ішкі және сыртқы дүниесін дұрыстап бекемдеп қояды.

3 – Ондай адам пенделермен болған қарым - қатынасында сыпайы әрі жұмсақ келеді. Әрбір істі қиындатпай оңай жолдарымен атқарады.

4 – Аллаһ ондай пендесіне жер бетін жайдарлы етіп қояды. Яғни, адамдардың көңілі саған бұрылып әрі одан разы болып мақтаулар айтып жатады. Бұған Әл-Бухари мен Муслимнің хадис кітәбтарында Әбу Һурайрадан (Аллаһ одан разы болсын) риуаят етілген мына бір сахих хадисі дәлел: **" Егер Аллаһ бір пендесін сүйсе Жәбірейіл періштесін шақырып: " Расында Аллаһ " пәлен" - деген құлын сүйді, сенде оны сүй" – деп, бұйырады. Сонда ол құлды Жәбірейіл періште - де сүйіп, аспанда тірішілік жасаушылардың барлығын шақырып: " Шынында Аллаһ " пәлен" - деген құлын сүйді, сендер - де оны сүйіндер " - дейді. Аспандағылардың бәрі ол пендені жақсы көретін болады. Осыдан кейін ол адам жер бетіндегі адамдарға ұнап қабыл болады".**

5 – Сынақ .Ақиқатта Аллаһ бір қауымды сүйсе сынақтар жібереді.

6 – Ізгі амал үстінде жан тапсыру Ахмад, Ибн Хиббан, Әл-Хаким деген имамдардың келтірген сахих хадисінде Пайғамбарымыз (Аллаһ ол кісіге игілік пен сәлем жолдасын) былай - деп, айтқан:

- Егер Құдіретті Аллаһ бір құлына жақсылықты қаласа оны адамдар арасында мақтау сөздермен естетіп қояды. " Оның олай естетілуі неден? " - делінген сұраққа :

- Аллаһ оған өлер алдында ізгі бір амалды нәсіп етеді де, оның жанын сол амалдың үстінде алады " - деген.

Аллаһқа тәуеккел ету. Істерді Аллаһқа тапсыра отырып, Оған шынайы түрде тәуеккел ету пенде үшін үлкен бір мәртебе. Аллаһ Құранның көптеген аяттарында иман келтірген құлдарын Өзіне тәуеккел етуге әмір еткен.

" Аллаһқа тәуеккел етіңдер, егер Оған иман келтірген болсаңдар ". Бұл аятта Аллаһ тәуеккел етудің иманнан екенін көрсеткен. (Маида 23 :аят)

" Аллаһқа тәуекел етсін тәуеккел етушілер " (Ибраһим :12)

" Аллаһқа тәуекел ет! Расында сен ашық ақиқаттың үстіндесің "(Нәміл : 79)

" Аллаһқа тәуекел ет! Аллаһ саған пана болуға толық жетерлік " (Ниса :81). Осы тұрғыдағы аяттар көп келген.

1. Бұл хадис Әл - Хақимнің " Мустадрак " атты кітәбінде келтірілген. Және Әз-Заһаби оның сахихтігін бекіткен.

Белгілі мухаддистер Әл-Бухари мен Муслимнің сахих хадистер жинақтарында мұсылмандардан жетпіс мың адамның жанатқа есепсіз кіретіні жайын хабарлайтын хадис бар. Ол адамдар хадисте былай сипатталынған: **"Олар адамдардан өздеріне дем салуды сұранбайтындар, ырым - жырымға сенбейтіндер, денелерін күйдіріп емделмейтіндер және бір ғана Аллаһқа тәуекел етушілер "**.

Сөзді қорыта келгенде тәуекел ету – діннің жартысы, ол екінші жартысы – тәубе ¹ ету. Расында дін жәрдем сұрай және ғибадат жасаудан тұрады. Тәуекел ету – бұл жәрдем сұрау болса, тәубе жасау ол ғибадат. Тіпті, егер тәуекел шынайы түрде болатын болса оны да толық құлшылық және бір ғана Аллаһқа болған таза иман - деуге болады.

" Бүкіл ілім ғибадат - құлшылықтың бір есігі, және бүкіл ғибадат - құлшылық – тақуалықтың ² бір есігі, сол сияқты бүкіл тақуалық зуһудтықтың ³ бір есігі, ал бүкіл зуһудтық тәуекел етудің бір есігі "-дейді, белгілі ғалым Сәһл Әт – Тастари.

Ілім егелерінің тәуекел жайында айтқан сөздері_.

Имам Ахмад: " Тәуекел – жүрек амалы ", яғни, тіл, дене, ілім - білім жинау амалдарына ұқсамайды. Себебі ол жүрекке тән іс.

Бағзы ғұламалар: " Тәуекел – жүректі Аллаһқа ұсынып, өзінің ерік пен ықтиярын тағдыр ағысымен бағыттастыру"-десе, бағзылары "тәуекел – Аллаһтың жазған тағдырына риза болу " - деген. Ал кейбір ілім егелері: " тәуекел әрбір нәрсеге жабысуды тастап, тек ақиқатқа ғана сүйену " - деген.

Белгілі ғалым Ибн Әл-Қайим : " Шынында тәуекел бірнеше негіздерден құралған. Оларсыз тәуекел етудің хақиқаты кәміл болмайды "-деген . Олар :

1 – **Раббысын тану.** Аллаһ барлық нәрсеге толығымен күдіретті, бүкіл нәрсені бақылап тұрушы, әрі басқарушы және бүкіл істердің ақыры Оның біліміне, ал басталуы Оның қалауына қайтады - деген сияқты Жаратушысының сипаттарын тану. Осы танымдар пенденің тәуекелге қарай басқан бірінші баспалдағы болады. Осыған қарай Шейхул - ислам Ибн Таймия :

" Аллаһтың иелігінде Оның қалауынсыз да кейбір істер бола береді – дейтін палсапашылар мен қадарилердің ¹ тәуекелдері және Аллаһтың есім - сипаттарын жоққа шығарушы жахмилердің ² тәуекелдері ақылға сиымсыз әрі дұрыс емес. Шынайы тәуекелге – Аллаһтың барлық есім - сипатына ақиқи сенгендер ғана жетеді " - деген.

2 – **Себеп және себептерді туындататын нәрселерді мойындау.**

Аллаһқа тәуекел ету – адамды талап еткен нәрсесіне жеткізіп және ұнатпаған нәрселерінен құтқаратын маңызды себептердің бірі. Әрбір істің туындауына алып келетін себептердің барын мойындамастан тәуекел ету дұрыс емес. Және тәуекел етудің кәмілдігіне жету үшін, әрбір істің болу - болмауының негізгі қазығы себептер - деп, ойлап, жүректің сол қате пікіріне байланып қалуынан да аулақ болу қажет.

Керісінше, жүрек толығымен Аллаһқа ғана сүйеніп, ал дене себептермен сәйкес іс атқаруы тиіс. Сонда ғана тәуекел кәміл дәрежесінде болады.

Себептерге дене арқылы сүйеніп амал жасау – дін әмірлерінен. Ал тәуекел ету – Аллаһтың Раббылығымен, және Оның бекіткен тағдыры - қазасымен байланысты болған іс. Себептерге сүйенбей тәуекел ету қателік, ал тәуекелді тәрк етіп себептерге ғана сүйеніп іс жасау – адасушылық. Бұған дәлел болатын нәрсе тәуекел етушілердің ең абзалы болған пайғамбарымыз (Оған Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) мушриктермен болған Ухуд соғысында үстіне алды - артынан қорғап тұратын сауыт киіп шыққан, ал

---

1. Тәубе – Аллһтан алыстататын күнәні қайта оралмастай тастап, Раббысына қарай қайту.

2. Тақуалық – Құдайдан қорқып Оның азабына душар ететін істерден сақтану.

3. Зуһуд - Өткініші фәни дүниеге көңіл қоймау (алданбау).

4. Әһлі – Қа дария : Аллаһтың бекіткен тағдырына жоққа шығушылар.

5. Эль – Жаһмия : Аллаһтың кейбір есім – сипаттарын жоққа шығарушы қауым.

Меккеден Мадинаға Хижрет ¹ еткенде мушриктен бір жол көрсетушіні жалдаған, және жиһатқа және хаж бен ғұмра амалдарын атқаруға шығатын болса үй ішіне бір жылға жетерлік азығын тастап кететін, сонымен қатар өзімен де керекті азығын ала шығатын.

3 – Бір ғана Аллаһқа тәуеккел етуде жүректің бекем болуы. Барша құлшылық ғибадатқа Бір ғана Аллаһ лайық - деп, нақты сенбеген құлдық тәуеккелі мардымсыз. Яғни пенденің жүрегінде ширк күнәсіне - деген, бейімділік көрініс беріп тұратын болса, онда оның тәуеккелі жарамсыз.

4 – Жүрек себептерге маңыз беріп толқып, әбіржіместен Аллаһқа сүйеніп, Онымен болған байланысын үзбей орнықты болуы керек. Жүректің тыныштығы себептердің орнығуымен болады - деген ойдан арылып, жүректің тыныштығы сол себептердің жаратушы егесі Аллаһтан болатын білу.

5 – Аллаһ жайында жақсы ойда болу. Тәуеккелдің қадір - дәрежесі Аллаһ жайында болған көркем ой мен Одан болған үміттің қадір- дәрежесінде болады. Аллаһ турасында болған көркем ой пендені тәуеккелге жетектейді. Аллаһ турасында нашар ойда болғандардың Оған тәуеккел етуін елестету мүмкін емес. Сол сияқты Аллаһтан үміті жоқтың тәуеккелі - де жоқ. .

6 – Жүректі Аллаһқа мойынсұндырып, оның бүкіл қалауларын Оған бағыштау және ондағы келіспеушіліктерді тию. Бұл нәрсе пендеге өздігінен амал жасауға шамасы келмейтінін, бәлкі шама Аллаһтан екенін, егер Ол пендеге сол шаманы бермесе пенденің ол амалды жасауға тағаты жетпейтінін білдіреді.

7 – Барша істерді ықтиярменен Аллаһқа тапсыру. Бұл нәрсе тәуеккелдің рухы әрі негізгі өзегі.

8 – Аллаһ Тағаланың көмегіне және жеңіс тақуалар үшін болатынына сену. Осы сенімді Аллаһ Тағала Муса ғалейһис -саламның анасына үйреткен. Яғни, оған :

" Егер балаң бір нәрсе болады - деп қауіптенсең, онда оны дарияға салып жібер, қорықпа да, күйінбе..." - деген (Қасас:7). Міне осы әмірді Аллаһтың көмегіне - деген бекем сенімінің арқасында орындады. Егер осы сенім болмаса баласын буырқанған толқындар арасына тастамас - еді. Дәл осындай мысалды Исмағил пайғамбардың анасынан да көреміз. Ибраһим ғалейһис салам оларды маңайына ешкім паналамаған сахараға тастап кетпек болғанда, ол әйел: " Бұны сізге Аллаһ бұйырды ма ? " – деп сұрайды. Ибраһим ғалейһис - салам " иә " - дегенде, әйел : "Онда Аллаһ бізге пана болуға жетеді "- деген.

Ибн Әл- Қайим өзінің " Иғасатул - ләһфан " атты еңбегінде былай деп жазған:

"Кейде адам баласы бұл дүниеде мұсылмандардың қиындық пен қасыретке тап болып жатқанын, ал кәпірлер мен бұзақы, залымдардың билік, мал дүние -тәрізді әр түрлі жетістіктерге қол жеткізіп жатқандарын естіп немесе көріп, дүниеде рахат аз екен, бедел, жеңістің баршасы кәпірлер үшін екен - деп ойлап қалады. Ал егер олар Құранға сенушілерден болса және Құранның мына аяттарын естисе :

«Ізет мәртебе Аллаһқа, Оның елшісіне және иман келтіргендерге тән »
(Мунафиқун : 8)

« Сөзсіз жеңіске ие болатын Біздің әскер » (Сафفات :173)

«Аллаһ : Әлбетте, Мен және Менің елшілерім сөзсіз жеңіске жетеміз – деп жазған». (Мужәдала : 21)

« Соңғы табыс тақуалардікі »(Әғраф :128),

- Иә, бұл уәделердің бәріне мұсылмандар тек ақыретте ғана жетеді " – деп, есептейді.

Ақиқаттан үлесі жоқ бұндай ойлар мен сөздер екі себептен туындайды.

Бірінші : Пенденің " Мен мойнымдағы жүктелген міндетімді орындап, қайтарылған нәрселерден тиылып жатырмын. Ал, дұшпаным болса, ол бұйырылғандарды жасамай, тиым етілген істерді атқарып жатыр. Және мен одан гөрі Аллаһқа, Оның елшісіне, дініне жақынырақпын " - деп, ойлауы.

3. Хижрет – көшу.

Екінші : “ Аллаһ хақиқатпен жүрген, дін иесі болған пендесін қолдап - қуаттамайды, жәрдем етпейді. Бұл дүниеде оларға ешқандай жетістік бермейді. Бәлки зұлымдық көріп, азапқа ұшырап өмір сүреді ”- деп ойлауы. Қандай өкінішті! Қаншама білімсіз ғибадат етуші мұсылмандар, дінді парасатсыз ұстағандар осындай жалған ойлардан адасушылыққа ұшырады. Осы көптеген бүліктің бастауы болған екі ой Аллаһтың әмірін, дінін, уәдесі мен ескертулерін¹ білмегендіктен туындайды. Егер пенде расында өзін хақ діннің үстіндемін, бүкіл әмірлерді іштей де, сырттай да атқарып жатырмын, тиымдардан жасырын да, жария да қайтып жүрмін, деп есептесе, бірақ өзіндегі Аллаһтың хақын білмесе, бүкіл істеп жатқан іс - әмірлерінің негізгі мақсатын білмесе, онда оның Аллаһтың хақысынан, ұстанған дінінің қадірі мен сипатынан жәһілдікте болғаны. Және егер, Аллаһ ақиқаттан ұстанғандарға бұл дүниеде жәрдем етпейді, керісінше жетістіктің бәрі мұсылмандар үстінен кәпір – мунафиқтерге², игі тақуалар үстінен залымдарға беріледі - деп, ойласа, онда оның Аллаһтың уәдесі мен ескертулерінен жәһілдікте болғаны.

Бірінші себепке тоқтар болсақ ; пенделердің көпшілігі мойындарына жүктелген кейбір парыз амалдарды атқармай жүреді. Бұл нәрсе олардың ол уәжіп амалдар жайында білімдерінің аздығынан немесе жоқтығынан, әлде ол істің міндетті іс екенін білмегендіктерінен болуы мүмкін. Ал кейбіреулердің осы айтылған нәрселердің бәрін біле тұрып атқармай жүргенін көресің. Ол нәрсе олардың жалқаулыққа берілулерінен, әлде оған жеңіл көз қараста болуларынан, әлде ол жайында қате тұжырымға түскендіктерінен, әлде кейбір қалыптасқан дәстүрлердің жиегінен шыға алмағандықтарынан, әлде одан маңызды істерді атқарып жүрмін, сол маған жетерлі - деген қате пікірлерінен болуы мүмкін. Жүрекке парыз болып жүктелген нәрселер, денеге парыз болып жүктелеген істерден күштірек және жауапкершілігі жоғарырақ.. Адамдардың көпшілігі осы істің маңыздылығына көңіл қоймайды. Және оны діннің негізгі талабы емес, бәлки сауап үшін өз ықтиярыңмен орындайтын нәпіл амалдар - деп, есептейді. Мысалға сол Аллаһқа ғибадат етушілердің шамалары келе тұрып " Жақсылыққа шақыру жамандықтан тыю " - деген парыз амалды атқармауы. Және олар " Менің бар мақсатым Аллаһқа жақындау, сол үшін бүкіл күш - жігерімді, ойымды Оның разылығына жеткізетін істерге жұмылдырдым. Сондықтан мен үшін пайда бере қоймайтын істерді тәрк етуді абзал тұттым " - деп, есептесе де, Аллаһ үшін жек көрінішті болған қауымдардан.

Аллаһ Тағала Өзінің жәрдемін дінді мардымсыз ұстағандарға емес, ілім және амалмен хақ жолында нақ тұрған достарына уәде еткен. Және ізет пен мәртебені Өзінің елшісіне түсірген Кітәбінде баян қылып, иман иелеріне уәде еткен. Ал, иман - ол ілім мен амал.

« Ізет - мәртебе Аллаһқа, Оның елшісіне және иман келтіргендерге тән » (Мунафиқун: 8)

Пенде өзінің иманының дәрежесіне қарай ізет - мәртебеге бөленеді. Ал кім ізет - мәртебеден жырақ болса, онда бұл нәрсе оның хақиқи иманнан жырақтығын көрсетеді.

Сол сияқты толық жәрдем мен жеңіс кәміл иман иелеріне уәде етілген.

« Расында елшілерімізге, иман келтіргендерге бұл дүниеде де, куәгерлер әзір болып тұратын қиамет күнінде де жәрдем етеміз » (Ғафир : 51).

Кімнің иман дәрежесі кеми бастаса , оның Аллаһтан көретін жәрдемі мен қолдауы кеми бастайды. Сондықтан егер, пенденің өзіне немесе мал - мүлкіне бірер қайғы жетсе, әлде дұшпаны одан үстем болса, бұл оның істеген күнәларынан, не парыз міндеттерінен бірін атқармағандығынан болады. Және Аллаһ пендесіне көп нәрсені кешіріп қоюшы. Аллаһ Құранда :

« Аллаһ кәпірлер үшін имандыларға қарсы мүлде жол қоймады » - деген. (Ниса :141). Яғни шынайы иман келтіргендерге қарсы кәпірлерге ешқандай жол жоқ . Ал мұсылманның иманының әлсіреуі мен тағат - ғибадаттарды тастап қоюы өздеріне қарсы кәпірлерге жол ашып береді. Егер мұсылман кәміл иман егесі болса, сол иманның талаптарын сырттай да, іштей де толық атқарса, онда бүкіл дұшпаны жиналып, бар тараптан қоршап келсе

---

1. Ескерту : бұл жердегі ескертудегі мақсат, Аллаһтың бұзақы қауымды дүние - ақыретте қатты азаптарға душар ететіні жайындағы ескертулер.

2. Мунафиқ – екі жүзділер яғни, сырты мұсылман, іші кәпір болғандар

де, Аллаһтың панасы мен қорғауында болған ешқашан жеңілмейтін, ізет-мәртебеге ие, үстем қауыма айналады. Себебі Аллаһ :

« Егер нағыз иман егелерінен болсаңдар сендер әркез үстемсіңдер» – деп, айтқан. (Әлі Гимран :139) және де мұсылмандарға мына бір хадис пен аятты да санасында сақтауына үгіт етеміз :

« Егер Аллаһ бір құлын сүйсе оны сынайды » (хадис)

« Адамдар иман келтірдік – деп, айтсақ, сыналмай тасталып қойыламыз – деп, есептей ме?» (Ғанкабут :2).

Расында кейде мұсылманға қиыншылықтар оның сабырлығына сынақ үшін беріледі.

Ал екінші себепке тоқталар болсақ, ол нәрсе Аллаһтың жіберетін жеңісі мен уәдесіне болған сенімнің төмендігінен және Оның Кітәбін дұрыс түсінбеушіліктен. Ақиқатта Аллаһ Құранда иман келтіргендерге жәрдем етуші екенін ашық баяндаған :

« Расында елшілерімізге, иман келтіргендерге бұл дүниеде де, куәгерлер әзір болып тұратын қиамет күнінде де жәрдем етеміз » (Ғафир :51).

« Аллаһқа және Оның елшісіне қарсы келушілер, міне солар сөзсіз қор болушылардың қатарында болады »(Мужаддала :20).

Екінші : Аллаһ тағаламен байланыс орындарының негіздері.

1 – Нәпсіні тазарту. Аллаһ Тағала "Шәмс" сүресінде сегіз нәрсеге ант етіп, ¹ пенденің түзелуі мен құтылуы нәпсіні тазалауға қатысты екенін айтқан.

« Расында нәпсіні тазартқан құтылады » (Шәмс: 9).

Жубейр ибн Нафирдің риуаятымен бізге жеткен сахих хадисте Пайғамбарымыз (Ол кісіге Аллаһ игілігі мен сәлемін жолдасын) былай - деген :

"Үш нәрсе бар. Кім оларды орындаса иманның дәмін татады: бір ғана Аллаһқа серік қоспастан ғибадат жасаса; расында Одан өзге ғибадатқа лайықты ешбір тәңір жоқ. Және жыл сайын малының зекетін жан ризашылығымен беріп тұрса; бергенде кәрі, лас немесе тағы басқа айыптары барын емес, орташасынан алып берсін. Өйткені Аллаһ сендерден мал - мүліктерінің ең жақсысын сұрамады, ең нашарын ұсынуды әмір етпеді. Және нәпсін тазартса " - деді. Сонда бір кісі : " Нәпсіні тазарту " -дегеніміз, не?" – деп, сұрады. Оған " Қайда болса да Аллаһтың өзімен бірге екенін білу " - деп жауап берді.

Нәпсіні тазарту жолдары:

1 – *Шынайы таухид* (яғни Аллаһтан өзге ғибадатқа лайықты ешбір нәрсенің жоқ екенін білу.)

2 – *Намаз*

3 – *Садақа*

4 – *Харам істерді тәрк ету.*

5 – *Ең бастысы, өз нәпсіні бақылап, есепке алып тұру.*

Соған байланысты Ибн Әл-Қайим өзінің " Иғасатул - лаһфан " атты кітәбінде былай - дейді:

"Нәпсіні есепке алып бақылау екі түрлі жолмен болады. Бір жолы амал жасаудан алдын, ал бір жолы амалдан соң. Бірінші жолға келетін болсақ, ол нәрсе амалды жасамастан бұрын, оның ақырында беретін нәтижесін ой сүзгісінен өткізу. Оның орындалуы тасталуынан артық болмайынша кіріспеу".Осы жайында Хасан Басридің мына сөзі бар:

" Амалға кіріспес бұрын оған ой жүгіртіп, егер ол іс Аллаһ үшін болса жасап, ал Аллаһ үшін болмаса тоқтатқан адамды Аллаһ рахметіне бөлесін ".

---

1. Егер Аллаһ сөзін антпен бастаса, ол нәрсе кейін келетін сөздің өте маңыздылығын көрсетеді. Және сол нәрсеге қатты көңіл бұруды қажет етеді. Бір емес бірнеше анттардан кейін келген Шәміс сүресінің 9 - ші аятына қаншалықты көңіл бұру қажет екенін осыдан білсе болады.

Ал, амалдан соң нәпсіні есепке алуға байланысты екінші жол үш қысымнан тұрады :

а) Нәпсіні Аллаһтың хақтары кемсітіліп, керекті дәрежесінде орындалмаған амал үшін есепке алу.

ә) Нәпсіні жасалғанынан жасалмағаны абзал болған амал үшін тергеп, есепке алу.

б) Нәпсі, істелуі рұқсат болған әдеттегі істерді Аллаһ үшін жасады ма, әлде дүние қызықтары үшін жасады ма? - деп, есепке алу.

6. Дұға -зікірлер мен нәпіл ғибадаттарға көңіл болу.

Аллаһ Тағала құлдарының арасындағы Өзінің ең жақыны, әрі ең дәрежелі болған Мухаммедке (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) :

« Расында, күндіз сенің көп тірлігің бар. Раббыңның есімін зікір ет және Оған барынша беріл » (Муззаммил:7 – 8)

«Және Раббыңды күн шығудан бұрын әрі күн батудан алдын мақтап пәкте. Түннің бір бөлімінде , әрі намаздардан кейін де Оны пәктеп зікір ет » (Қаф :39 – 40)

«Күндіздің әуелінде және ақырында Раббыңның есімін зікір ет. Түн бөлімінде Ол үшін сәждеге түсіп намаз оқы, әрі түн бойы Оны пәкте »(Инсан:25-26) – деп, айтқан.

Уақыттарды дұрыс бақылап, дауамды жасалатын зікірлермен толтыра білу - Аллаһқа апаратын жол.

Белгілі ғалымдар Эт-Табарани және Әл-Хакимдердің келтіруі бойынша, сахих жолдармен жеткен бір хадисте Ибн Әбу Ауфа былай деген : " Расында Аллаһтың елшісі (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мне сәлемі болсын) : **"Құдайдың құлдарының арасында Раббысына жақсырақ болғандары, Аллаһты [ең абзал уақыттарда] зікір ету үшін күннің, айдың және жаңа туған айлардың кезеңдерін бақылап, есептен жүреді "**.

Ибн Әл-Қайим өзінің " Мадарихул саликин" атты кітәбінде: " Зікірдің мысалы үкіметтің шығаратын бұйрығына ұқсас. Егер үкімет: "Пәленше осы жоғары қызыметке бекітілсін " - деп, бұйрық шығарса ол адам соған жетеді. Ал бұйрық берілмесе, ол жоғарғы орын да жоқ. Сол сияқты, Аллаһ кімге зікірді берген болса, онда ол пендесін "Аллаһтың досы " - деген, мәртебеге көтерген болады. Және зікір – жүрек азығы. Егер ол азықтан ажыраса, жүрек өлікке, ал дене оның қабіріне айналады. Сол сияқты жүрек үйлердің тірегі, ал сол үй тірегінен ажыраса ойран болады " - деп, келтірген.

Адам бойындағы дене мүшелерінің әрқайсысының белгіленген уақыттарда орындайтын ғибадаттары бар. Ал жүрек пен тілдің ғибадаты зікір. Және бұл зікірдің белгіленген уақыты жоқ. Адам ол екеуімен тұрса да, отырса да, жатса да өздерінің сүйікті Раббыларын мақтап, пәктеп зікір ете береді. Жүрек негізінде бос және ұсқынсыз жайға ұқсайды, ал зікір оны толтырушы әрі көркемдеуші нәрсе.

Құранда зікір он түрлі күйде келген.

а) Барлық жағдайда, және белгілі уақыттарда зікір етіндер - деп әмір күйінде келген :

« Және Раббыңнан қорыққан күйде іштей жалбарына зікір ет » (Өғрәф: 205)

ә) Зікірдің тескерісі болған ғапылдық пен ұмытудан қайтарған күйде келген:

« Ей, иман келтіргендер! Аллаһтан қорқыңдар.... Сондай Аллаһты ұмытқан, Аллаһ оларға өздерін ұмыттырған кісілер тәрізді болмандар. Міне солар бұзақылар» (Хашр: 18 -19)

б) Аллаһты көп зікір етушілердің құтылатынын хабарлаған күйде келген : **«Аллаһты шынайы түрде көп зікір етіндер. Әрине құтыласыңдар » (Әнфал :45).**

в) Зікір етушілерді мақтап, оларға Аллаһтың қасында үлкен сыйлық барын хабарлаған күйде келген :

"Аллаһты көп зікір етуші ерлер мен әйелдер үшін Аллаһ жарылқау және ұлы сыйлық әзірледі " (Ахзаб :35).

г) Зікірді тастап, басқа нәрсемен алданып қалған адамның зиянға ұшырайтынын ескерткен күйде келген :

" Ей, иман келтіргендер! Сендерді малдарың мен балаларың Аллаһты зікір етуден тоспасын. Әлде кім бұны істесе, міне солар зиянға ұшыраушылар" (Мунафиқун :9).

д) Аллаһты зікір етіп еске алғандарды Аллаһ та еске алатынын хабарлап келген :

"... Мені зікір етіп еске алындыр, Мен де сендерді еске аламын...!" (Бақара :152).

ж) Зікірдің аса үлкен нәрсе екенін хабарлаған :

" Расында Аллаһты зікір етіп еске алу аса ұлы нәрсе " (Ғанкабут : 45).

"з) Әрбір игі амалдардың басы болған зікірдің, сол амалдардың соңы екенін білдіріп те келген :

"... Аллаһ сендерге жеңілдікті қалайды, ауырлықты қаламайды. Ол жеңілдік (ораза күндері) санын толықтыруларың, әрі тура жолға салғандығы себепті, Аллаһты ұлықтауларың үшін..." (Бақара :185). Яғни , ораза әрбір мұсылманға парыз болған салихалы амал, ол амал басы шүкір, зікірмен басталып, ақыры Аллаһты ұлықтаумен аяқталады. Сол сияқты басқа амалдар да осы тәріздес келеді.

и) Аллаһты зікір етушілердің, Оның құдыретін танытатын әрбір белгілерден өздеріне пайдалы ғибрат ала білетін көреген қауым екендігін баяндаған халде де келген :

«Шәксіз көктер мен жердің жаратылысында, түн мен күндіздің ауысуында ақыл егелері үшін (Раббыларының хақтығы мен құдыретін танытатын)белгілер бар. Олар тұрса да, отырса да, жатса да (яғни барлық халде) Аллаһты зікір етіп еске алады...» (Әлі Ғимран :190).

к) Зікір әрбір ізгі амалдардың серігі, әрі рухы тәріздес екендігін хабарлап келген. Онсыз амал жансыз дене іспеттес : мысалға зікір намазға серік етіліп келген.

"... Мені зікір етіп еске алу үшін намазды толық орында " (Таһа :45).

Ал бұл аятта жиһатпен серік етіліп келген :

" Ей, иман келтіргендер! Қашан (кәпір) қауыммен жолықсаңдар, бекем болыңдар және Аллаһты көп зікір етіндер..." (Әнфал :45).

7 – Кедергілерді алып тастауға көңіл бөлу.

Раббысына жол тартқан адам мына нәрсені білсін! Расында нәпсі қалауы жүрек пен Аллаһ арасындағы байланысты үзуші нәрсе. Пенде өзінің нәпсісіне қарсы тұрып, оны жеңбейінше ол байланысқа жете алмайды. Шынында адамдар екі топтан тұрады:

Бірінші топ : Оларға нәпсілері үстем келіп патшалық құрады және оларды әмірлеріне бағындырып құрдымға сүйрейді.

Екінші топ : Олар керісінше нәпсілерінің үстінен патшалық құрып, оны өз әмірлеріне бойұсындырғандар. Осыған байланысты Аллаһ Құранда былай – дейді :

« Ал енді кім шектен шыққан болса және дүние тіршілігін ақыреттен жоғары қойған болса. Расында тозақ оның жайы болады. Ал кім Раббысының алдында тұрар күннен қорқып, нәпсісін оның бұзушы қалауларынан тосқан болса, расында жаннат оның жайы болады ». (Назифат :37 – 41).

Ибн Әл-Қайим өзінің " Иғасатул - лаһфан " (1/57) кітәбінде былай - деп айтқан:" Бірде Шейхул - ислам Ибн Таймиядан, нәпсіні реттеп, ізгі іске жаттықтыру, ұстанған жолды кедергілерден тазалап, апаттардан аман болу мәселесінде сұрадым. Ол кісі : " Нәпсі жөнінде түйіндей айтар болсақ, ол бір нәжіс толған қапшыққа ұқсайды. Оның бетін қозғаған сайын астынан және бір ластық шыға береді. Егер одан өтіп кету мүмкін болса, солай жаса. Себебі оны тазалап та бітіре алмайсың, әрі барар жағыңнан да қалдырады"- деді. Мен ол кісіге " Осы жайында кейбір білім егелеріне сұрап - едім, олар маған былай деп түсіндірме берді " - деп, төмендегі сөзімді айттым :

" Бұл жол бойы кездесіп тұратын кедергілер - жолаушының жолында кездесіп тұратын жылан, шаяндарға ұқсас зиянкестер сияқты. Егер жолаушы олардың әрқайсысын өлтіруменен айналысса, онда сапар қиындап, барар жерге жету мүмкін болмай қалады. Сондықтан сенің мақсатың ондай кедергілерге мән бермей айналып өтіп, жүрісінді үзбей жалғастыру болуы керек. Ал ол зиянкестер жолыңды тосатын дәрежеде кездесе, оларды өлтір де, жүрісінді үзбей жалғастыр". Осы мысалды ол кісі де қуаттап, айтушысына мақтау айтты".

Кедергілердің тағы бір түрі – күнәлар. Ілгергі ғалымдар осы нәрсеге өте сақ болуды айтып өткен. Осы тұрғыда Ибн Даххак былай - дейді : " Құранды жаттап кейін оны ұмытып

қойған көп адамдарды білеміз. Оның басты себебі жасалған күнәлар болған. Кейін мына аятты оқыды : " **Бастарыңа бір бейнет орнаса ол нәрсе өздеріңнің қолекі істеген күнәларыңның себебінен. Және де Аллаһ (күнәларыңның) көбін кешіп жібереді "** (Шура :30).

Бір кісі Хасан Басридан : " Мен түн ортасында тұрып намаз оқу үшін дәрет алатын суға дейін дайындап қоямын. Бірақ тура алмай қаламын. Неге? "- деп, сұрағанда. " Сені күнәләрің байлап қояды " - деп жауап берген. Және мәшһур ғалым Ас-Саури: " Бір жолы жасаған күнәм үшін бес ай бойы түн ортасында тұрып оқылатын таһажжуд намазынан махрұм қалдым " – деді . " Ол не күнә ? " - деп сұралғанда, ол : " Бір кісінің ғибадат үстінде жылап жатқанын көрдім де, бұл пенде шынайы емес, ел көрсін үшін жылап жатыр - деп айтқан едім " - депті. Тағы бір оқиға, бірде Карах ибн Уабра бір жылап жатқан кісінің үстінен түседі . Одан: "Не жақындарыңнан біреу қайтыс болды - деген хабар естідің бе?" - деп сұраса : " Жоқ, бұл нәрсе одан да ауырырақ " - дейді. " Бір жерін қатты ауырып жатыр ма? " - десе, " Жоқ, одан да қиынырақ " - дейді. Сонда ол кісі " Ендеше сені қатты қинап жатқан не нәрсе ?" – дегенде : «Өткен кеш есігім жабық, пердем түсірілген еді, (яғни, кедергі болар ешкім жоқ болды) ал мен болсам күнделікті оқып жүрген Құран бөлігін оқи алмай қалдым. Ондай өкінішті жоғалтуға жасап қойған бір күнәмнің кесірінен ұшырап отырмын» - депті. Сулайман Ад - Дарани : «Қайсы бір адам жамағат намазынан қалып қойса, бұл оның жасаған күнәсінің салдарынан !» - деген. Және бір ғалым былай - деп айтқан : "Қанша адамдар бар, істеген бір күнәсі үшін, түннің соңғы бөлігінде оқылатын таһажжуд намазына тұру ләззатынан ажыраған, және қанша көздер бар, харам нәрсеге қарауы себебінен егесі Құран оқудан тосылған. Расында құл бір жеген харам тамағы үшін бір жылдық түнгі таһажжуд намазына тұрудан махрұм болып жатады. Намаз егесін үлкен - кіші күнәлардан тосатыны сияқты күнәлар да намаз және басқа ізгі істерден тосып қояды " .

Ибн Әл - Қайим өзінің " Әл - Жәуәбул Кафи " атты кітәбінде күнәлардың әсері туралы былай - деп жазған :

" Күнәлар тағат - ғибадаттан тосады. Ғибадатқа апаратын жолды кескілейді. Адам күнә әсерінен бір ғибадатын тастайды, кейін сол күнәнің қайталануы себепті екінші ғибадат түрін де тастайды, одан соң үшіншісін тастауы ықтимал. Солай жалғаса берсе пенде бір күні өзінің көптеген ғибадаттардан ажырап қалғанын көреді. Ал, сол ғибадаттардың әрқайсысы дүние және сол дүниедегі барша заттардан артық екені рас. Бұның мысалы бұзылған бір тамақты жегені себепті, ұзақ ауруға ұшырап көптеген көркем тамақтардан (дәмді тағамдардан) тосылған пендеге ұқсайды.

. Кедергілердің тағы бір түрі : шарифат рұқсат еткен істерде шектен шығу. Мысалы : жеп - ішу, киіну, көлікке міну сияқты тағы басқа істер. Осы нәрселерді керекті мөлшерінен арттыру – Аллаһ пен пенде арасындағы байланыстың үзілуіне себеп болады.

Кедергілердің тағы бір түрі : Аллаһпен болатын байланыстың қажеттілігінен қаперсіз болу және өлімді ұмыту.

Кедергілердің және бір түрі: өзін кәміл дәрежеге жеттім - деп, нәпсісін тәрбиелеуді және оны есепке алып тұруды тастап қою.

Кедергілердің тағы бір түрі : адамның өз мойнына міндеттер мен жұмыстарды көптеп жүктеп алуы. Дүние жұмыстарының көптігі, Аллаһпен болатын байланыстың уақытын азайтып, оған дұрыстап көңіл бөлуден тосып қояды.

Кедергілердің тағы бір түрі : Істелуі тиіс амалдарды кейінге қалдыра беру. Ақырында ол нәрсе ауыр соғуы мүмкін.

Кедергілердің тағы бір түрі : Дін тұрғысында өзгелерге үлгі болған бір адамнан бірер кемшілікті көру. Кейбір жастар өздерінің үлгі тұтқан адамдарын басқалардан ерекше көріп, оларда кемшілік кездесуі мүмкін емес - деген ойда жүреді. Ал егер олардан бірер кемшілікті көрсе, оны да өздеріне үлгі етіп алып, соқыр ілесе бастайды.

2 – Аллаһпен болатын байланыстың тағы бір негізгі орыны – сабырлық.

Шейхул-ислам Ибн Таймия: " Ғибадаттарды орындаудағы сабырлық харам нәрселерден аулақ болудағы сабырлықтан артығырақ. Аллаһ үшін тағат - ғибадатты жасауға бағытталған әрекет, күнәні тастау үшін жасалатын әрекеттен сүйіктірек. Және тағат - ғибадаттарды тастау, күнәлі істерді істеуден де жеккөрініштірек" – деген.

Сабырлық үш түрлі болады.

- 1 – Аллаһтың жәрдемімен сабыр ету.
- 2 – Аллаһ үшін сабыр ету.
- 3 – Аллаһпен бірге сабыр ету.

Сабырлық түрлерінің бірінішісіне тоқталар болсақ :

Аллаһтан сол іске жәрдем тілеу. Және пендеге сабырлық беруші Аллаһ екенін нақ білу. Расында пенде Аллаһтың жәрдемінен өздігінен сабыр етуге шамасы жетпейді. Бұған "Нахл" сүресінің 127 – ші аяты дәлел :

«Сабыр ет! Және сабыр етуің Аллаһтың ғана көмегімен»

Екінші түрі : Аллаһ үшін сабыр ету. Яғни Аллаһтың махаббаты мен ризашылығына бөлініп, Оған жақын болуды мақсат етіп сабырлық көрсету. Ол сабырлық өзіңнің рухани қуатыңды көрсетіп, адамдардан мақтау сөздерді есту үшін болмауы керек.

Үшінші түрі : Аллаһпен бірге сабыр ету. Бұл нәрсе құлдың Аллаһ бекіткен діни үкімдерге сабырлық көрсету. Өмір атты жолдың бойына, әрбір бұрылыс - қиылысына қойылған шариғат ережелерінің көрсетпелерімен біргелікте жүріп отыру. Бұл сабырлықтың ең ауыр түрі. Бұл нағыз шыншылдардың сабырлығы.

Аллаһ Тағаламен байланыстың жемістері.

1 – Көкіректің кеңейуі.

2 – Жауапкершілікті сезіну.

Егер бір адам өзінен осы жауапкершілікті тапса, онда соның әсерімен өзін тәрбиелей бастайды. Парыз-уәжіп амалдарға ықтияттылықты күшейтеді. Аллаһ разылығы үшін нәпіл ғибадаттарын арттырады. Харам нәрселерден жолын тазалайды. Осының себептерінен ол адам одан да үлкен жауапкершілікті көтеруге дайындық табады. Пайғамбарымыз (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) адамдарды осы Аллаһпен болатын байланыстың жауапкершілігін сезінуге тәрбиелейтін. Ол кісі (Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) Абдуллаһ ибн Омар жайында былай, деген. " Иә, ол (яғни, Абдуллаһ Ибн Омар) өте салихалы екен, егер түннің соңғы бөлігінде таһажжуд намазына тұратын болса". Және ол кісі (Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) күйеу баласы Әлі мен қызы Фатиманы да (Аллаһ ол екеуінен разы болсын) осы намазға оятатын. Мұсылман үмбетінің басына көптеген қиын - қыстау кезеңдерде сахабаларын да осы жауапкершілікті сезінуге тәрбиелейтін. Бадр соғысы кезеңінде сахабаларымен өткізген кеңесі осыған мысал болады.

Және керісінше өз алдында жауапкершілікті сезінбейтін адам, мұсылман үмбетінің алдында да жауапкершілікті сезінбейді. Сол кемшілігі үшін өз ойынан көптеген сылтауларды ойлап таба береді. Мысалға, тағдырды сылтаурата салуы мүмкін. " Бұл тағдыр ісі. Оны өзгертуге кімнің шамасы жетеді ?" - деген сияқты. Оның мысалы емтиханнан құлаған студент сияқты. Өзінің нашар үлгерімін тағдыр мен мұғалімдеріне тірей салатын. Кейбіреулері тіпті өздерінің айыбына Аллаһтың елшісінің (Ол кісіге Аллаһтың игілігі мен сәлемі болсын) сөздерін бетжапқыш етіп алады. Мысалға : " Раббыларыңа жолыққанша сендердің бастарыңа орнайтын заманның екіншісі біріншісінен де жаман болып тұрады" - деген хадиске сүйеніп: " Келешекте жақсылықтан үміт аз. Тілектер тілеп, Аллаһ жолына шақырғаннан ешбір пайда жоқ " - деп, шешім шығарып, өздерінің мойнынан жауапкершілікті өзге ғалымдар мен басшыларға итере салады.

3 - Өз ынтасымен амал жасау.

Аллаһпен болған байланыс адамды өз ынтасымен амал жасауға тәрбиелейді. Сырттан болатын әмірлер мен қысымшылықты күтіп отырмайды. Алдындағы мақсатына ешкімнің зорлығынсыз қадам басады.

4 – Талпынған мақсатының биік болуы.

Кім өз нәпісін тәтті ұйқы мен түрлі тамақтардан қалдырып, түнгі ғибадатқа тұрумен, күндізгі оразаға сабыр етуге үйретсе, сонымен қатар оны шариғат шекарасынан бекем ұстануға тәрбиелесе, онда ол расында өзіне жәрдем еткен болады. Талпынған мақсаттың биіктігі Аллаһ жолындағы дағуат пен шариғат үкімдерінде бекем тұруға көмектеседі. Және ол нәрсе адамға жолын дауам етуге қуат беретін азық болады. Егер адамның талпынған жоғарғы мақсаты Аллаһтың разылығы үшін ғана болатын болса, онда ол мақсатына жету жолында өзіне тынығу үшін үзіліс беруді қаламайды. Және сол мақсатына қатысты болмаған нәрселермен аландамайды. Бұндай сипаттағы адам үлкен бір кедергіге тап болып қалмаса, өз мақсатына тезірек жетеді.

5 – Тене - теңдікті ұстанатын, орташылықпен амал жасайтын тұлғаларды пайда етеді.

6 - Өзгелермен жақсы қарым - қатынас жасай білуге және дүниеге дұрыс көзқараста болуға мүмкіндік береді.

Аллаһ Тағала пайғамбарымыз Мухаммедті өз игілігі мен рахметіне бөлесін!